

A SZAMOS SZABÁLYOZÁSA A MULT SZÁZADBAN.

Irta: DR. TAKÁTS SÁNDOR.

Hazánk gazdaságtörténetében vajmi ritkán találunk viz-szabályozás nyomaira. A török hódoltság zavaros ideje másfelé terelte azok figyelmét, kik az ország sorsát intézték. Nagyobb arányú szabályozásokra vagy gátak építésére nemcsak a mód és a szakértelem, hanem a munkáserő is hiányzott. Az emberi munka és mesterség tehát nem igen állta útját folyóink szeszélyeinek. Századokon át kényük-kedvük szerint száguldhattak termékeny síkságainkon, változtathatták irányukat, vájhattak maguknak új medret. A vármegyék elnyomorodott népének verejtékével emelt silány töltések, víztiltók, levezető erek, a vad vizek hatalmát romboló munkájukban meg nem akadályozhatták. Hatalmas darabokat szakítottak el a védtelen, porhanyós partokból évenként, öserdők fát söpörték medreikbe s hordták be iszappal, hullámhomokkal. S mikor a megtelt mederben nem volt többé szabad folyása a víznek, új medret ásott. Az ott-hagyott iszap- és homokzátonyok hihetetlen rövid idő alatt buja rekettyésekké, ligetekké alakultak s diszlettek, míg egy hatalmas jégtorlódás vagy áradat el nem söpörte ismét. S ez így ment évről-évre.

Az elsőkeljesedett medrek mindig kevesebb és kevesebb vizet bírván el, a folyók számtalan ágra, kanyarulatra és érre szakadtak. A mellett egy-egy évben ötször-hatszor is kiöntöttek, tönkre tévén a szegény földműves minden munkáját, reményét. A gyakori áradások a gabna-földeket eleinte buja legelőkké változtatták. Ember magasságú fű borítja a sík területeket — írják a XVI. századi utazók! Lassan-lassan azonban a legelőket fölverte a nád és sás; a szép síkságok zsombékos, csádés hanságokká lőnek.

Óriási területek lettek így hasznavehetetlenekké. S amint nőtt a vizek birodalma, úgy fogyott évről-évre a megművelt földterület. A magyar Kánaánban a XVI. század végétől kezdve évről-évre ismételni kellett a gabnakiveteli tilalmat, mert féltő volt, hogy nem lesz elegendő vetőmag! Volt még más baj is. A tömérdek zátony, fatörzs és buczkó miatt a folyókon, a közlekedés eme legkönnyebb utain, nem lehetett veszély nélkül hajózni. A kereskedelemtől eltekintve, ez főleg a kincs-

tár érdekeit sújtotta érzékenyen. A kincstári sóbányákból kiindult sószalak¹⁾ a tömérdek akadályon vagy széjjelestek, vagy főnakadtak. Így jártak a végvárak felé törekvő élelemszállító hajók is.

Akarva nem akarva segíteni kellett a bajokon; annál inkább, mivel az országgyűléseken is hangoztatni kezdték a védekezés szükségességét és elodázhatlanságát.

Az 1569-i országgyűlés III. t. 21. cikke már elrendelte a csallóközi *ősregi* gátak helyreállítását s részben újjáépítését. A nehéz munkát Komárom és Pozsony vármegyék felhajtott jobbágyai végezték. Fáradozásukat azonban a következő évi áradások ismét tönkretették. 1594-ben kiküldött bizottság vizsgálja a Dunát. A vizsgálatnak az volt az eredménye, hogy II. Mátyás király megbizta Pálffy Miklóst a Duna medrének tisztításával s a tömérdek fatörzs eltávolításával Komáromtól Bécsig.²⁾ 1605-ben Rudolf a Vág szabályozását és hajózhatóvá tételét rendeli el, még pedig először Gútáig, azután Galgóczig.³⁾

1615-ben II. Mátyás ismét intézkedik a Duna szabályozása ügyében. A Duna ugyanis ez év február havában — amint Komárom és Pozsonymegye jelenték — Eperjes és Tökés csallóközi falvak közt hirtelen elhagyta medrét s egészen más irányba vette folyását.⁴⁾ Ez a dolog az egész Csallóközt romlással fenyegette. A király meghallgatván a vármegyék panaszát, azok megbizottaival együtt Pethe Lászlót, Lippay Jánost, Peck Lipótot és Amadé Istvánt küldte ki a dolog megvizsgálására. Pethe László ajánlatára a bizottság az egész felső Dunát átvizsgálta s a Duna folyását mindenütt veszedelmesnek találta.⁵⁾ Minő és mennyi munkálatot foganatosítottak a bizottság ajánlatára — nem tudjuk. Valami sok nem történhetett, mert 1653-ban megisméltódott a veszedelem. Ez alkalommal nem a verecknye-érsekújvári Duna, hanem a magyaróvári és a pozsony-győri ágak okozták a bajt. Pálffy Pál nádor, Zichy és Mansfeld vezetése alatt egy csomó hozzáértő ispán ismét végigvizsgálta a Dunát. A bizottság megállapította azt, hogy a Duna évenként 132 lábnyi széles területet szakít el a partból, s hogy a győri várat és a magyaróvári uradalmat nagy veszély fenyegeti, ha erős töltéseket nem hánynak.⁶⁾

1) Vizen úszó talpak.

2) Országos levéltár Benign. Resolut. Reg.

3) Közös pénzügyminiszterium levéltára: Hungarica. „Patentales pro universis dominis terrestribus ripas fluvii Vagi tenentibus, ut pro commodiore navigatione dicti fluvii alveum ab utraque ripa diligenter purgent“.

4) U. ott Hungarica ez évi fasciculusában.

5) U. ott a bizottság jelentése.

6) U. ott Ferdinánd pátense ápril 4. és Pálffy jelentése márcz. 1.

Mivel a veszedelem a komáromi várat is fenyegette — a Duna ugyanis oly hatalmas zátonyt emelt előtte, hogy nagyobb apadáskor száraz lábbal lehetett a várba jutni, — III. Ferdinánd sietve rendelte el a szabályozást, illetőleg a partvédelmi munkákat, melyekhez a nagymennyiségű fát Pozsony város tölgyfaerdői szolgáltatták.

Valami nagy eredménye ezeknek a munkálatoknak sem volt. Hat évvel később az országgyűlésen ismét élénken sürgették a Vág és Duna szabályozását. Mindössze azonban csak annyi történt, hogy megújították az 1569-i 21. cikket,¹⁾ jöllehet I. Lipót külön rendeletben is intézkedett a Duna és Vág árvizeinek levezetéséről s töltések készítéséről.

A Rába és mellékfolyói által okozott károk és áradások eltávolítására ez időközben hat országgyűlésen hoztak törvényt.²⁾ Nagyobb szabású munkát erő és költség hiányában itt sem alkothattak. A gyöngөгátákat a legelső áradat elsöpörte.

A folyóknak áradásai, irányváltozásai és partszakasztásai a károktól eltekintve, tömérdek pörösködésre is adtak alkalmat. A folyók egészen más határookban ásván maguknak medret, a régi s kiszáradt medernek az ottani halászok, molnárok, vámtulajdonosok mi hasznát sem vehették. A zabolátlan folyók az egyik parton a birtokosok földéit évről-évre kisebbitették, a másik parton meg növelték. Ezeknek a bajoknak korántsem vette elejét az országgyűlésen hozott ama törvény, hogy a folyók új medrén a halászat, vám és malomjövödelém azoké; akiké volt az elhagyott mederben.

A tömérdek panasznak s még több kárnak I. Lipót úgy akarta végét vetni, hogy mind a Dunának mind a Vágnak új és állandó medret ásat. Az irány kijelölésére 1687-ben népes bizottságot küldött ki, csak-hogy az idők mostohasága miatt ennél több nem történt.

A Rákóczi-féle harcok lecsillapulása után országos és megyei gyűléseken mindig sürűbben kezdtek foglalkozni a folyóvizeink okozta rettentő károk eltávolításának kérdésével. A nyugati vidékek panaszai-val most már a tiszai részek lakóinak jajkiáltásai is egyesűlnek. Az országgyűlések azonban csak törvényeket hoznak, ezekkel pedig — mint a tapasztalás bizonyítja — nem lehetett a bajoknak elejét venni. Az 1715. 19. cz. 4. és 5. pontja a folyóvizek mellett fekvő vármegyékre háritja a teendőket, nem gondolván meg, hogy épp az annyszor sujtott megyék képtelenek már az áldozatra. A következő, 1723-i országgyűlés 122. cikke a vizek szabályozásának és a csatornák építésének ügyét

1) 1659. art. 74.

2) 1625. art. 19, 4. és 5. paragr., 1630. art. 4, 1635. art. 64, 1638. art. 13, 1647. art. 12, 1655. art. 30.

a helytartótanácsra bízta, meghagyván, hogy hozzáértő szakférfiakkal tanácskozzék előbb e dologban.¹⁾

Az országgyűlés e határozattal még nem szabadult meg a víz-áradások és szabályozások ügyétől. A 1751-i gyűlésen ismét előhozta azt Szatmármegye: és, bár meghatóan ecsetelte az áradások okozta hallatlan nyomort és pusztulást, kérélmé még sem talált pártfogóra. A királyi személynök ugyanis megijedvén, hogy Szatmár példáját a többi megye is követni fogja, kifogásolta Szatmármegye kérélmét, s tárgyalását más ülésre utasította. A 27. ülésen azonban újra napirendre került az ügy. Ez alkalommal már Bereg, Ung, Szabolcs, Zemplén és Ugocea is csatlakozott Szatmármegye kérélméhez. S mikor a nádori protonotárius olvasni kezdé e vármegyék pusztulásának leírását, a királyi személynök ellenkező érvelése daczára a karok és rendek elhatározták, hogy megkérik ő felségét, hajolna az annyiszor sujtott vidékek előterjesztésére. Terstyánszky, a jezsuita-rend prokurátora még külön indítványt is tett. Szerinte a kiöntéseknek csak úgy lehet elejét venni, ha a Tiszának új medret ásatnak még pedig a katonasággal. A vita azzal ért véget, hogy az érdekelt megyéket utasították, adják be a következő ülésre az árterületek földképét. Ez meg is történt, mivel *Károlyi Ferencz* gróf már előzetesen elkészítette a fenyegetett tiszai részek földképét. A rendek ez alkalommal meggyőződhetek, hogy a Szamosköz és a Bodrog-köz már teljesen mocsárrá vált, azonkívül a többi megyében is annyi a tó és láp, hogy fél vármegyénél is nagyobb területet foglalnak el. Mindezeknek lecsapolására s a szükséges gátak elkészítésére a nevezett vármegyékerői elégtelenek.

A mint a közsegély kérdése szóba került, a dunamenti vármegyék is mozogni kezdtek. Ezekre is ráfért volna ugyanis a vizek szabályozása. Ezúttal azonban csak annyit határoztak, hogy megkérik ő felségét, fogadja el e dologban *Károlyi Ferencz* gróf tanácsát, a ki legjobban ismeri a tiszai részek vízrajzát, s legtöbb tapasztalata van az ottani folyók természete körül, s bízta meg őt, mint királyi igazgatót, az új Tisza-medreknek s a szükséges csatornáknak ásatásával.

Maguk az érdekelt vármegyék minden erejüket és tehetségüket följánlták a nagy munka keresztülvitelére s csak a jobbagység teljes kimerülése és elszegényedése miatt kértek országos készpénz-segedelmet. A szabályozás megtörténte után ez a kiadás böven megtérülne a sónak könnyebb és gyorsabb szállításából.²⁾

1) Talán ennek a következménye, hogy 1725-ben magánvállalat alakult a Vág hajózhatóvá tételére.

2) A 27., 31. és 36. ülésekben. Extractus Actorum Diaetalium anni 1751. Cottus Szathmar. Szabolcs et alios exundationibus fluviorum Tibisci, Kraszna et Szamos obnoxios concernens. Szatmármegye levéltárában.

Az országgyűlés a leendő szabályozás könnyebbitésére külön törvényt is alkotott (14. cz.), elrendelvén a folyókban levő malomgátaknak elrontását s a medreknek a fatörzsektől való megtisztítását.

Az árvizektől sujtott s minden áldozatra kész vármegyék végre azt hitték, hogy teljesülni fog régi vágyódásuk s megszabadulnak százados bajaiktól. Sajnos, megint csalatkozniok kellett. Károlyi Ferenczet nem nevezték ki királyi biztosnak, országos segílyt nem utalványoztak. A hosszú és költséges fölmérések, számítások, a jeles földképek, melyeket a buzgó Károlyi Ferencz kiváló földmérőekkel saját költségén készítettett, mind kárbavesztek. Ő és megyéje megkísérlette ugyan a szabályozás nehéz munkáját, azonban az önfeláldozás a magánérdekekkel szemben hamarosan elbukott. Egyes földesurak a közjó elébe helyezvén önhasznukat, nem törődve a törvénnyel, Károlyi Ferencz áldozatkészégével, annyi akadályt gördítettek a nemes czél elébe, hogy végre is fel kellett hagyni a munkával. A háborus idők másfelé vonták a figyelmet, 1758-ban Károlyi Ferencz is meghalt. Azt a hosszú csatornát, melyet az ecsedi lápban saját költségén készítettett, a nép hálából nevezte el *Károlyi Ferencz-csatornának*.

* * *

Jóidei pihenés után 1770-ben újra napirendre került a folyók szabályozásának kérdése. A helytartó-tanács ezúttal helyt állt magáért! Egymásután bocsjátja ki a rendeleteket a Tisza, Szamos, Kraszna stb. szabályozására, a balatoni mocsarak, a Sárvíz, az ecsedi láp lecsapolására, s kérelhetlenül sujtja azokat, akik e munkálatok elé akadályokat gördítettek. *Károlyi Antal* gr., mint királyi biztos átveszi apja örökét s annak nyomdokain haladva, fokozott buzgósággal igyekszik a beléje helyezett bizalomnak megfelelni.

A folyóvizeink okozta áradások alig vittek végbe valahol nagyobb rombolást s egyúttal sajátosabb változást, mint Szatmármegyében. Ha e terület régi leírását olvassuk, alig ismerünk e lápok, mocsarak, tavak és öserdők borította, elvadult vidékekben az egykor virágzó, népes s gazdag Szatmármegyére. A mult században nem volt az a régi Szatmár, az évről-évre ismétlődő áradások kivetkőztették egykori alakjából.

Valamikor gazdag és népes vala; kövér földje, főleg száraz időkben busásan jutalmazta a fáradozást; megtermett mindent s nem volt hiány semmiben. Folyóvizein örhajós malmok kepeltek, s megrakott sószálak jártak föl és alá. A Báthoryak idejében a Szamoson a kereskedés is igen élénk volt, sőt sok helyen aranymosással is foglalkoztak.

A török hódoltság alatt mindez megváltozott. A folyókat senkisem tisztítván, eliszaposodtak; a gátak elhanyagolásuk miatt tönkrementek,

a partokon levő erdők fáit az áradat a mederbe sodorta s porondiszappal hamarosan bevonta. A folyók medrei így aztán oly sekélyekké lőnek, hogy szárazság idején gyalogszerrel jártak át az emberek. S hogy a víznek rendes folyása se legyen, szélében-hosszában „oldal- és fenékgátolatokon forgó” malmokat építettek. Mi természetesebb, mint hogy így, a folyóvizeket régi medreik elhagyására kényszerítették. Hatalmas kanyarulatokban, egész sereg oldalágra szakadván, a védekezést lehetlenné tették. Tisztításra, szabályozásra vagy új gátak építésére azokban a szomorú időkben gondolni sem lehetett. Így váltak a folyók, a földek egykori istápjai, legjobb kereskedelmi utai, a lakókra nézve, a töröknél s a német zsoldosoknál is veszedelmesebb ellenségeivé.

Az esőzések vagy hóolvadások alkalmával az összegyülemlett víz nem talált helyet a sekély medrekben; átlépte hát alacsony partjait, s folyt a merre utat talált. A Tisza, Szamos, Kraszna, Túr, Homoród, Szaszár, Babota, Erge, Sár, Balkány stb. össze-vissza folytak s egyiknek a vize a másikat szorította vissza. A merre szem ellátott, mindenütt piszkos áradat borította a földeket; a folyók folyását avagy medrét lehetetlen volt megkülönböztetni. S ez nem egyszer történt, hanem évenként *hétyszer*. Ez volt a Szamos és mellékfolyói áradásának rendes száma.

A virágzó földek e viszonyok közt lassan-lassan vizenyős rétekké váltak. A réteket felverte a nád és sás, a nádasokat pedig elborította a lúp. Csak ha a lápon, zombékokon, csereten és az iszapon keresztül hatolt az ásó, akkor került elő az egykori szántóföldek agyagja vagy fekete homokja!

A magasabb fekvésű helyeken, hol a víz nem maradt meg állandóan, hatalmas erdők nőttek. A folyók partjait is óriási fák borították; melyek a part alámosása után a vízbe dőltek. Ötven láb hosszú, 10—12 láb vastag tölgyfatörzsek, a Szamos medreiben nem tartoztak a ritkaságok közé.

A sík területeken az áradások miatt a földművelés megszűnt. A lúp birodalma évről-évre terjedvén, nemcsak a földeket nyelte el, hanem a falvakat is. A múlt század másik felében számos községnek neve már csak az oklevelekben volt feltalálható. A török kiűzése után a lakosok ez állapotok miatt seregesen szöttek a Kunságba, Jászságba és Debreczen vidékére. Ami jobbagység megmaradt, megtizedelte a pestis és a tatár. A kipusztult magyar lakosság helyét oláhok, ruthének és svábok foglalták el.

Ilyen állapotban volt Szatmármegye, mikor végre megkezdték a Tisza és a Szamos tisztítását és szabályozását. A munkálatokat a Szamos megvizsgálása előzte meg. Mivel az érdekelt vármegyék föld-

mérők nélkül szükölködtek, az előzetes méréseket s vizsgálatokat jobbra katonai mérnökök végezték.

Egyik ilyen katonai mérnökökből álló bizottság végighajózott a Tiszán és Szamoson Deéstől Tokajig.¹⁾ Benyújtott jelentésükből hű képét adhatni az akkori Szamosnak és Tiszának s egyúttal annak a nagy munkának is, mely a megyékre várt.

A Szamos Alsó-Ör falunál két ágra szakad, — írja a bizottság — az egyiket, fölösleges és ártalmas lévén, el kell zárni és be kell temetni. A szomszéd Csatány falunál ismét két ágra szakad; itt a balágot kell elzárni. Vád-nál használható gátak vannak, de a gátak fölött tele van a meder fákkal. Deés és Vád között a balpart jóval magasabb a jobbnál; mindkettőt sűrű, áthatlan cserjés borítja. Tökepatakánál régi gátak láthatók; mivel ezek a folyót összeszorítják, mélyíteni kell a medret. A gátak alatt a Szamos háromfelé ágazik; kettőt ezek közül el kell zárni. Dobrocsináig a part tiszta, s a víz rendesen folyik, Galgónál azonban már ismét három ágra oszlik. Fodorháza alatt a mederben hét gát van a víz alatt. Közfalu és Orosz-Mező közt hatalmas zátony húzódik el; ugyanilyen van Kis-Doboka gátja mellett is. Mindkettőt el kell távolítani.

Csöménynél két régi malomgát akadályozza a vízfolyást, ilyen gát van a víz alatt Rév-Körtvélyesnél is. Ez utóbbi és Konkolyfalu közt hatalmas fák vannak a folyóban, azonkívül két malomnak gátja tartja vissza a vizet. Nagy-Lozna és Letka mellett zátonyok állnak ki a mederből. Csokmánynál két ágra szakad a Szamos s hatalmas kanyarulatban folyik Turbucza-felé, hol ismét malom állja útját.

E malmot el kell távolítani, hogy a balág hajózható legyen. A Piatra-Vorului hegynél a medernek egész szélességében nyereg állja útját a folyónak; e miatt a víznek közel két lábnyi az esése. Rónánál és a szamos-udvarhelyi malom mellett a Szamos két-két ágra szakad; mindkét helyen malomgátak rejlenek a vízben. Az elágazások Náprádrnál ismét egyesülnek, de már Benedekfalvánál a mederben levő gátak miatt a Szamos megint három ágra oszlik s körülbelül oly sebesen folyik, mint a Duna Donauwörthnél és Regensburgnál. Benedekfalva alatt még sebesebben kezd folyni, de egy gát ismét két ágra szorítja; noha a partok jó magasak. Sülelmedig emelt partok közt, rendes mederben halad egy ideig, de aztán elzátonyosodik. Tóhátnál a mederben levő gát két ágra kényszeríti a folyót; az egyik a faluba tör, a másik a síkságon vágta végig. Itt folyik a Szamosba a Szilágy folyó. Gerdán falunál a meder telve van hatalmas fákkal. Ezeken kívül két „magyar

1) Euzenberg ezredes és Magdeburg alezredes vezetése alatt.

*malom*¹⁾ s néhány zátony állja el a folyó útját, úgyhogy kénytelen óriási fordulatban irányt változtatni, de Tományánál ismét útját állják a zátonyok, Erdőszádánál pedig a malomgátak. A Szamos tehát teljesen fölhang sebességével s alig észrevehetően hömpölyög tovább. Varuga táján egy sziget és három malomgát teljesen elzárják medrét, Veresmarthig tehát ismét hatalmas kanyarulatot kénytelen tenni. Apáti mellett és Patóházánál három malomgát és nagy zátonyok szoritják ki medréből. Lippó, Nagy-Koles, Kák és Szt.-Márton mellett a malomgátak és szigetek kanyarodásra és lassú folyásra kényszerítik a Szamost. Pálfalvától Szathmárig megint hatalmas fordulatot tesz, ágakra oszlik s zátonyok közt halad. E veszedelmes kanyarulatot okvetlenül át kell vágni. Vetés, Óvári, Csenger, Angyalos, Csány és Szamosújlak táján malomgátak tartják vissza a vizet, Rápolt és Ökörítő között tehát ismét kénytelen kitérni rendes irányából. Félóránýira Olcsva-Apáthi alatt végre egyesül a Tiszával.

A Szamos mélysége középvízállás mellett 4 láb. Partjai többnyire védetlenség; a gyengébb töltéseket ugyanis áradáskor a mederbe dönti s a partból rendszeren néhány ölnyit elszakít. Ily módon kerülnek az óriási fák a mederbe. Ott, hol újonnan vajt mederben halad a folyó, még élő fák is állnak a víz közepében. A lassú folyás miatt ugyanis nem volt elég ereje a víznek gyökerüket kimosni s a fákat ledönteni. Néhol, főleg a hidaknál és malomgátaknál egész tömegek gyültek össze kimosott fákból és eserjékből. S voltak köztük olyanok is, hogy 24 ökörrel sem bírták helyéből kimozdítani. Csupán Szathmár városa előtt 600 fát számláltak meg a vízben.

A fáknál még veszedelmesebbek a malomgátak, mert a víz szabad folyását jobban akadályozzák. Régente — írja Szatmármegye — csak néhány ilyen gátas malom volt a Szamoson, most azonban már 60-nál is több van, s számuk egyre szaporodik.²⁾ Az erdélyi részekben is körülbelül 70 van.

E malmoknak gátja az egész folyót átszeli. Hogy a víz el ne hordja, erős czövekeket vernek le a folyó fenekébe, rózsével, ágakkal megerősítik s földdel behányják. A gát magassága a víz mélysége szerint 1—2 öl közt váltakozik.

A hajók és a sószalak számára a közepén olykor elzárható nyílást hagytak. E gátak a vizet annyira visszatartották, hogy sok helyen 2 láb-

¹⁾ T. i. gátakkal ellátott malom.

²⁾ Szatmármegye a Helytartótanácsához 1771. aug. A Károlyi nemzetség budapesti levéltárában.

nyinál is több volt az esése. Természetes, hogy a sebes ár a sószálat ilyen helyeken vagy az örvénybe sodorta, vagy a partnak vágta.

Némelyik malom nem a Szamoson volt, hanem szomszédságában ásták meg „varátáját“¹⁾ s csatornán vezették a vizet a kerekéhez. A kerekekről lefolyó vizet pedig szabadjára engedték a síkságon, nem törődve a kárral, amit okoz. Mivel a malmok a megye leghatalmasabb családainak voltak birtokában, bármily károsoknak is látszottak, abban az időben nem egy könnyű volt azoknak lerontását keresztül vinni.

Jelentékeny akadálya volt a hajózásnak s a víz rendes folyásának a tömérdek halfogó és halász-sövénygát. Ezeket évről-évre újra építették s helyüket a viszonyok szerint folyton változtatták.

A Szamos áradásainak s pusztításainak emez okait jól ismerték abban az időben, de megszüntetni nem voltak képesek. Száz és száz nemes család érdekeibe ütközött minden változtatás s a földesurak nagy része nemhogy elősegítette volna a védekezést, hanem mint kárba veszett munkát egyenesen akadályozta. Ki is győzte volna munkával a védekezést húsz mérföldnyi hosszúságban? Tapasztalás bizonyította, hogy ami munkát a vármegyék évről-évre végeztek, az áradat néhány nap alatt tönkretette. Végre is kifáradtak a küzdelemben.

A helytartótanács felsőbb utasításra kezébe vevén a folyók szabályozásának ügyét, újra a megyékre hártotta az összes munkát! Nem csoda, ha az csak immel-ámmal folyt. Pedig elég világosan kijelölte a teendőket s igyekezett is azok hasznosságát mindenkivel megértetni. Ha — mondja az egyik utasítás — a malomgátakat elpusztítják s a folyónak a kívánt szélességet megadják, „nékie a természetől adott esésének gyorsasága ismét megtérül és úgy a magához szaporodott vizektől könnyebben kiüresedik, mely által a vizek szaporábban elfolyván, az áradások is megtartóztatnak.“ Ha a folyóvíz a maga szabad folyását megnyeri, a mostani tekervények maguktól megszűnnek, „mivel annak nem léssen semmi is útjában, ami egyenes folyását megakadályoztassa!“ A malmos urak az újonnan építendő malmokkal sok tehertől és költségtől szabadulnak meg. „A közjónak hátramaradásával eddig tétetni szokott töltések, melyekre az bévetett szántóföldeknek oltalmára ezelőtt kényszerítettnek szoktak, teljességgel megszűnnek“, mivel a szabad folyást nyert víz mindig mélyebbre fogja medrét ásni s a partok is mindig magasabbak lesznek. Ha az áradások megszűnnek, az erdőségek is jobb épületfát fognak hozni. Hajózhatóvá lévén a folyó, felvirágzik a kereskedelem s ki-ki könnyen pénzzé teheti gabonáját.²⁾

¹⁾ A malomház helyét hitták így.

²⁾ A Károlyi nemzetség levéltárában.

Ezek s hasonló biztatások sem a megyéket, sem a lakosságot nem bírták munkára és kitartásra lelkesíteni. Az érdekelt két megye: Szabolcs és Szatmár, ahelyett, hogy a helytartótanács rendeleteit végrehajtotta volna, bizottságot küldött ki, vizsgáltatta a Szamost, tanácskozott a malmos urak ügyében s olykor-olykor a látszat kedvéért dolgoztatott s kihúzatott néhány fát a mederből.

Egy ilyen megyei bizottság 1762-ben például afelől vallatta a lakókat, igaz-e, hogy Szabolcsmegyében a szamosszeghi járásban „csergemalmok“ vannak, melyek a tyukodi, porcsalmi stb. határookban árvízvet okoznak? A lakosok persze azt vallották, hogy e malmok nem ártalmasak, s ők kárát nem „aránzák“, mert mióta megépítették, a víz sebesebben folyik s a szamosszeghi csordák a laponon legelnek, a hol azelőtt „rút, gazos növények“ és „rétes rekettyések“ voltak. Sokkal ártalmasabb ezeknél szerintük a pályi Csíkpaták, meg aztán a Feketeerdőalj! ¹⁾

Ha nagy uré volt a malom, akkor még kevésbé merte a megye elrontásukat indítványozni. 1762-ben megjárván a megyei bizottság a szamosszeghi járást, az ártalmas malomgátákat vizsgálta. Falufokja mellett állott Horváth Imre báró feleségének hatalmas malomgátja, melyről még a jóakarátú bizottság is kimondta, hogy a vizet, sárt és gázt a közjó kárára föntartja, de azért — mondják jelentésük végén — „ügy ítéljük, nem *nagyon* káros“! ²⁾

A helytartótanács látván miként folynak a Szamos körül a védelmi munkák, 1770. szept. 6-án szigorú rendeletet küldött Szabolcs, Szatmár, Bihar, Ung, Ugoesa és Beregmegyéhez, s keményen meghagyta nekik, hogy Deéstől Szolnokig tisztíttassák ki a Szamost, s tegyék hajózhatóvá. ³⁾

Természetes, hogy a rég várt szabályozás elrendelése nagy örömet okozott volna a megyéknek, ha a munkálatokhoz költséggel is járult volna a helytartótanács. Országos segedelemről azonban szó sem volt a rendeletben s így öröm helyett méltó aggodalmat keltett az érdekelt megyék körében.

Szatmármegye válaszolván a helytartótanács rendeletére, leírja a folyóvizek pusztításait. A lápok és mocsarak — úgymond — évről-évre nagyobbodnak, vannak falvak, melyeknek csak összeomlott falai látszanak ki a vízből, pedig 50 év előtt még lakták! Ahol ezelőtt 30—40

¹⁾ Országos levéltár, Oeconomica. (Lad. D. fasc. 8 Nr. 47.)

²⁾ U. ott. Jelentés Horváthné Csebi Pogány Borbála malmáról.

³⁾ U. o. Lad. D. fasc. 8, Nr. 40. Comitalibus iuxta fluvium Szamos sitis ex benigno mandato regio intimatum, ut circa eiusdem fluvii (quo ab oppido Deés usque Szolnokinum navigabilis reddatur) repurgationem opportune disponat.

évvel buja vetések gyönyörködtették a szemet, ott most nádtenger vagy kalakánynyal borított mocsár uralkodik. S minél többször önt ki a Szamos, annál jobban terjed a mocsár. Világos, hogy tíz év múlva a többi falu is víz alá kerül. Segíteni e bajon csak úgy lehet, ha a Tiszát szabályozzák s folyását csatornák építésével könnyítik. A Szamos vizét a hegyek alján csatornák segítségével fel kell osztani, a többi folyót pedig kitisztítani. Így talán még 12 falut meg lehet menteni. Ezt az óriási munkát azonban a megye nem képes elvégeztetni; csak királyi gonddal és segítséggel lehetne eredményre számítani. A megyének 8500 adozója van; a contribúció fejenkint 2 frt 43 kr. Ezzel is hátralékban vannak s alig győzik a terheket.¹⁾

Szatmár eme felterjesztésének semmi eredménye sem lett. Mivel pedig a tisztítást nem kezdette meg, bár még megállapított terv sem volt, jobbjait katonai erővel hajtották a munkára, még pedig oly időben, mikor a föld népének otthon is elég teendője volt. Újra fölirt tehát a helytartótanács s *méltatlan és törvénytelennek* mondotta a tisztításra vonatkozó rendeletet. *Közmunka* ez — úgymond — s fizetni kell a szegény, csapásoktól sujtott, kimerült népet! S ha fizetik is, aratás és szüret idején szüneteljen a munka. Most azonban Gross Frigyes kapitány a haditanács rendeletére anélkül, hogy a megyét előre értesítette volna, aratás idején munkára hajtatta a népet. Sírnak a Szamosvidék elkeseredett lakói az annyiszor ismétlődő tisztítás miatt! Lekaszált szénájuk, gabnájuk tönkremegy a mostani hallatlan áradásokban. Sokét már el is hordta a víz. A hidakat elvitte az ár, a Szamos töltéseit, sok év keserves munkáját, teljesen tönkretette; elbúsultan nézik romjait, hisz nekik kell ismét helyreállítaniok. Nincs kenyér, szükség van a takarmányban — s ilyenkor hajtják a népet ingyen munkára!

A helytartótanács a humánus, könyörületet esdő feterjesztésre rideg dorgálással felelt. Ha nem dolgoznak — írja — évenként hétszer fogja őket az ár meglepni! Mit ér ily körülmények között a vetés és földművelés, bogáncsot, nem pedig gabnát termelnek! Ők az okai ennek, mert a töltéseket a törvény ellenére elhanyagolták!

Nagyobb nyomaték kedvéért egy katonai jelentést is mellékel. Elmondja ez, hogy ilyen óriási áradásokról azelőtt hallani sem lehetett; fényes eredményyel üzték a földművelést s jólét uralkodott a lakosság közt. Most a föld a bevetett magot sem hozza meg. Amélyebben fekvő területek inkább hasonlítanak gazos cserjéshez, mint szántóföldhöz. Az igaz, hogy azelőtt mindössze 4—5 malomgát volt, most egész garmadával van s majd mind előkelő családok tulajdona. E malmok 2 öl

¹⁾ Másolatban a Károlyi nemzetség levéltárában.

magasságig emelt gátjai akadályozzák a víz lefolyását. A szabad folyásra ugyanis mindössze csak annyi hely van, a mekkorát a malom, illetve a kerekek elfoglalnak. Természetes, hogy a sószalak ezeken át csak nagy kockázattal mehetnek keresztül. Valamennyi malomgátat el kell rontani s a gátzövekeket, meg az iszapot a mederből el kell távolítani. Több kárt okoz egy áradat, mint a mennyi hasznot az összes malmok hajtanak. A „gátas“, „cserge“ vagy „pokolmalmok“ helyett az őrhajókra épített dunai malmokat kell meghonosítani. Azt mondják az urak, hogy ezekből semmi hasznot sem várhatnak: mert a víz gyenge ereje nem képes a kerekeket hajtani! Ez tévedés! A Bodrognak sokkal gyengébb a folyása, mégis hajtja a kerekeket malomgát nélkül is. Berenczénél is van ilyen malom s rendesen működik. Világos tehát, hogy csak a malomtulajdonosok makacssága miatt szenved a közjó, még pedig nemcsak Szatmármegyében, hanem Ugocsában, Beregben, Máramarosban, a bányavárosokban és a sóbányákban is. Köztudomású dolog, hogy a sószalaknak most 1—2 hónapig kell küzködniök, míg Szolnokra érhetnek s mire odaérnek, a sónak felét már elnyelte a Szamos. Nem így volt ez régen! Az erdélyi kereskedelem most teljesen pang, holott azelőtt e folyón rendkívül élénk volt. Végre valahára már segíteni kell e súlyos bajokon. Ha a malomgátakat elrontják, a töltéseket — a mint már oly sokszor elrendelték — mindakét parton 1¹/₂ öl magasra és 3¹/₂ öl szélesre emelik s megerősítik, nem lesz kiöntés s a földek régi termékenysége újra visszatér.¹⁾

A helytartótanácson kívül Mária Terézia is leírt a megyéhez s szigorúan meghagyta a fentebbi munkák végrehajtását. A tisztítás és szabályozás költségeihez való járulást azonban kereken megtagadta.²⁾

Így állván a dolog, a megye akarva, nem akarva kénytelen volt az ingyen munkát megkezdeni. Kellő eszközök és gépek hiányában csak emberi erővel dolgoztatott. Övig érő vízben, sárban fűrészelték, vágták a szegény jobbágyok a mederben levő fákat. Kivontatni azonban csak a kisebbeket tudták. A melyik törzs beleékelte magát a fenékbe, azt 40 bivalylyal sem tudták megmozdítani. Tehát csak kiálló ágait fűrészelték le, hogy a hajózásnak útjában ne álljon.

A malomgátak körül is foglalatoskodtak. De csak a községek s a parasztnak birtokában lévőkhez mertek nyulni. Így parancsolta azt Gross, Török-ezredbeli kapitány, aki a munkát vezette.³⁾ A paraszt-malmok

¹⁾ U. ott német nyelven írt jelentés, aláírás nélkül.

²⁾ Országos levéltár, Oeconomica. Lad. D. fasc. 8, Nr. 40. Comitatus Szathm. Resolutio regia in eo, quod expensa in repurgationam Samusii factae bonificari nequeant. Maria Teresia, 1772. 13. Jun.

³⁾ U. ott. A comitatu Szathm. negotium expurgandi fluvii Szamos 1771. aug.

gátjain kívül elrontották a halfogókat, melyeket a nép „zsallók”-nak hívott, aztán a halászok csinálta sövénygátakat is.

Legtöbbet dolgoztak a parti töltések helyreállításán. Katonákkal s megyei darabantokkal fölhajtott több ezernyi jobbágy hordta a szükséges földet s vágta a parti erdőségeket. Az aratás és a szüret idejét leszámítva, egészen késő őszig dolgoztak.

Bár a megye a viszonyokhoz mértén megtette, amit tehetett, a helytartótanács gazdasági bizottsága mégis keveselte a végzett munkát s azzal vádolta a megyét, hogy semmit se tesz saját megmentése érdekében.¹⁾

A megye 1772. nov. 16-án kelt felterjesztésében kijelenti, hogy az előző évben összes adózóinak fele munkában volt s a Szamos mindkét partján 3976 embere fáradozott. Most is erősen folyik a tisztítás munkája, jóllehet kevés eredményét látják.²⁾

A helytartótanács nem bizván a vármegyében, Berchtold gr. tüzérezredes vezetése alatt bizottságot küldött ki az eddig végrehajtott munkálatok megvizsgálására. A bizottságban résztvettek Szatmár és Szabolcs megbizottjai is. A vizsgálat 1773. év márczius havában esett meg. A kiküldöttek először Szuhányi László alispán farkasaszoi malmát vizsgálták meg s bár látták, hogy a gát erővel visszatartja a vizet, csak annyit rendeltek el, hogy a gát koronáját le kell vágni s a nyílást kilencz öllel ki kell tágitani. Az oláhujfalusi parasztok malmára már kimondták a halálos ítéletet. Haller Sámuel báró erdőszádai malmát már nem találták veszedelmesnek; csak a gátnyílás tágitását rendelték el. A balotafalvi és a remetemezői malmok gátjait elrontandónak ítélték. A szinnyérváraljai két malom közül csak az egyiket találták károsnak; a másik, mely Korniss gróf tulajdona volt, bár zátonyos, sebes folyásu vizen állott, a bizottság előtt nem látszott veszedelmesnek; csak a gátnyílás tágitását rendelték el. Ilyenforma ítéletet mondtak a minoriták remetemezői malmáról is és az ugyanott lévő Tolnay és Násztai-féle malmokról. Veresmarthon Vécsey István bárónak, Szilágyi Gábornak s Károlyi Antal gr. tisztartójának volt egy-egy malma. Némi változással mindahármat meghagyta a bizottság, de kimondta, hogy e veszedelmes helyen több malmot nem szabad építeni. Borhíd mellett állott Károlyi Antal grófnak négyköre járó malma. A víz itt sebes — írja a bizottság — s nagy az esése, azért hát a gátat alacsonyabbra kell szabni s a gátnyílást szélesíteni. Jármay László szamostelegi malma ellen semmi kifogást nem tettek. Wesselényi Farkas báró apai malma szintén kimé-

1) U. ott. Prothocollum Commissionis Oeconomicae die 13. jun. 1772.

2) Másolatban a Károlyi nemzetség levéltárában.

letben részesült. A gátakon eszközözendő kisebb változtatás elrendelése mellett meghagyta a bizottság Gáspár Sándor és Eötvös László borhídi, Wesselényi Farkas báró patóházi, Dolinay Gábor lippói, Darvay Sándor krassói, Bagossi Péter nagykolcsi, Barkóczy Imre báró kiskolcsi, Csobay Imre apáti, Böszörményi József pettyéni, Teleki Sámuel gr. pálfalvi malmait. Szatmár város három malma közül csak egyet kifogásolt a bizottság s ajánlotta, hogy ez egynek gátját rontsák el s inkább másutt építsenek újat. Ilyen parancsot kapott Szilágyi Ádám és Máray Antal is. Eötvös Sándor csengeri, Becsky László alispán komlód-tóthfalusi, Diószegi Sámuel és Szegedi Ferencz tatárfalvi, Szintay Péter angyalosi, Vécsey István csegöldi, Barkóczy János gróf hermánszegi, Károlyi Antal gr. geberjéni, Korda Ferencz tunyogi, Kállay János kéri gátasmalmait a gátnyílások szélesítése után megmaradhatnak. Ajtay László szamosujlaki malmát, mivel a hajózást lehetetlenné tette, a bizottság lerontandónak ítélte.

A bizottság emez eljárásából világosan lehet látni, hogy a hatalmas úri családok érdekeit elébe helyezte a közjónak. A parasztok s községek malmainak gátjait az első parancsra szétroncotta a vármegye; a nemes urakéit azonban még a kiküldött bizottság se merte megbolygatni. Megelégedett azzal, hogy a sószálak számára elég tág nyílás vágását ajánlotta. Pedig a szabályozás főczélja nem az volt, hogy a sószálak akadály nélkül közlekedhessenek, hanem, hogy a víznek szabad utat nyissanak s így a megyét a kiöntésektől megvédjék.

A bizottság a megjárt területen tömérdek fát talált a mederben; ezeknek eltávolítását már sürgősnek találta; főleg Szabolcs megyében, a hol a kiküldöttek szerint még egy kézmozdulatot sem tettek az akadályok eltávolítására. A Szamos kanyarulatai közül különösen veszélyesnek találták a *Gorzás* nevűt; ennek átvágásától remélték Vetés megmentését.

A vizsgálat megejtése után a bizottság a további teendőkre nézve így állapotodott meg. Mivel a malmok a gátak nyílásai előtt állnak; (itt jön ugyanis a kerekek forgatására alkalmas víztömeg) a sószálak érkezésekor a malomházakat vissza kell vontatni, nehogy a sebes víz a malmok alá sodorja a só-talpakot. Minden gátnyílásnál két-két három öles rudat kell felállítani, hogy a hajósok már messziről észrevegyék a gátnyílást. Szatmármegye, ámbár eddig kifejtett buzgó munkásságával már majdnem teljesen kitisztította a Szamos medrét, fogjon újra munkához; mert az ár ismét telehordta a medret fatörzsekkel és ágakkal.¹⁾

¹⁾ Diarium oculatae revisionis in regno Hungariae fluvii Samusii. A Károlyi nemzetség levéltárában.

A kiküldött bizottság jelentésének vétele után a helytartótanács „oeconomica commissio“-ja hosszasan tanácskozott a további teendők felől.¹⁾ E tanácskozásoknak eredménye három szigorú rendelet volt. Az elsőt II. József bocsátotta ki 1773. decz. 6-án. A bajok okát ő is a mederbe dőlt óriási fáknban, a hibásan elhelyezett malmokban, a halászok készítette rekeszekben és sövénygátokban, a töltések fogyatékoságában és a folyó számos kanyarulatában találta. Ezeken kell tehát első sorban segíteni. A partokon lévő fákat is — nehogy a mederbe dőljenek — ki kell vágatni.²⁾

A helytartótanács részéről kibocsátott rendelet, habár nem közvetlenül, de mégis élesen elítéli a vármegyék és a kiküldött bizottság eljárását a gátas malmok körül. Nem holmi gátnyilásokat vagy gátalacsonyítást kíván ő, hanem az összes gátasmalmok eltávolítását! Az ország törvényei szerint a legnagyobb szigorral kell eljárni a malmos urak ellen! Első és legfőbb teendő, hogy a malmok és a halászok zsallói, rekeszei birtokosokra való tekintet nélkül, eltávolíttassanak. Aztán két földmérő vizsgálja meg és tanulmányozza a kanyarulatokat. A megyék pedig fogjanak végre-valahára a munkához. Ha nincs földmérőjük, fogadjanak katonai földmérőket. Az ellenszegülő malmos urak ellen katonai karhatalmat vehetnek igénybe és fiskális actióval sújtsák őket. Mivel ő felsége is felette óhajtja Szatmár- és Szabolcsmegye megmentését, a helytartótanács semmi szín alatt sem engedi meg rendeleteinek kijátszását vagy mellőzését.³⁾

Mária Teréziának 1774. jún. 8-án kiadott rendelete még szigorúbb utasításokkal szolgál a vármegyéknek. A gátas malmokat — úgymond — azonnal szét kell hányatni. Ha a tulajdonos ellenkezik, katonai erővel kell szétrontani. A széthányás költségeit a tulajdonos viseli; azonkívül kemény büntetés száll reá. A szegény községeket elrontott malmuk fejében kártalanítani lehet. Az eddigi gátas malmok helyébe őrhajókra épített malmokat kell emelni. A királyné különösen ajánlja a *Mratz-féle*, e célra készült tervet.⁴⁾

Ezek a szigorú rendeletek vajmi keveset használtak az ügynek. A megyék ugyanis nem nagy hajlandóságot mutattak azoknak végre-

1) Országos levéltár: Prothocollum commissionis oeconomicae 1773. 30. okt.

2) U. ott. József csak azt sajnálja, hogy a parti fák kivágásánál igen sok szép, nagy gyümölcsfa is áldozatul esik.

3) Károlyi nemzetség levéltárában 1774. jun. 6. és egy másik 1774. aug. 1.

4) U. ott. Ezt a Mratz-féle tervet sikerrel alkalmazták a Szamoson. A királyné rendeletének kiadásakor már öt ilyen malom volt a Szamoson. Biharmegye földmérője: *Gaszner Teofil*, a helytartótanács felszólítására szintén készített egy elmés malomtervet, de ez szárazmalom volt. Károlyi Antal ezt a tervet is ajánlotta.

hajtására. Szabolcs egyenesen kijelentette, hogy sem katonai, sem polgári földmérőt nem fogad el, mert meg van elégedve mostani építőmesterével! A malmok elrontását sem helyeselte; a Szamos tisztítását pedig hiábavaló erőlködésnek mondá, a mely — mint a tapasztalás mutatta — eredményre nem vezet.¹⁾

Ilyenformán vélekedvén Szatmármegye is, sűrűn folyt az iratváltás a helytartótanáccsal; egyik bizottság küldését a másik követte, de a szabályozás ügye egy lépést sem haladt előre.

Az állapotok azonban egyszerre megváltoztak, mikor Mária Terézia Károlyi Antal grófot Szatmár- és Szabolcsmegye területére királyi biztossá²⁾ nevezte ki.

Károlyi Antal gr., mint a nemeslelkű s törhetetlen tevékenységű Ferencz gr. fia, elveinek örököse s hű követője, szívesen vette kezébe a megyéje megmentését czélzó munkák vezetését. Már apja is buzgón fáradozott ez ügyben; ő pedig kötelességének tartotta befejezni azt, amiben atyját kora halála megakadályozta. Mint Szatmár főispánja s a megye legnagyobb birtokosa ismerte a viszonyokat, ismerte a földet s a vidék összes birtokosait. Nagy vagyona, rokoni összeköttetései meg csak hasznára válhattak különben nehéz hivatalában. Mégis, mikor végigjárta a két megye vizeit, mikor látta a tömérdek akadályt s meggyőződött róla, hogy hivatalos kötelességének teljesítésével száz és száz ember érdekeit fogja megsérteni, gyöngének érezte magát a szabályozás tervének kivitelére. S fölmentését kérte, mielőtt megkezdte hivatalos működését.³⁾

A királynő és a helytartótanács azonban csak benne bíztak s csak tőle vártak eredményt. Lemondását tehát nem fogadták el, hanem egy rendkívül elismerő, meggyőző érveléssel és kecsegtető ígéretekkel tele leiratban maradásra kérték őt.⁴⁾ Győzött a királyi akarat s Károlyi visszavonta lemondását.

Ez elhatározására nem kis befolyással volt az a bizalom és ragaszkodás, melyet az annyi csapástól sujtott föld népe tanusított iránta. A szegény jobbgység benne látta megmentőjét s tőle várta sorsának enyhítését. A szamoszeghi járás lakói „szívükszakadva mélységes

1) Másolatban a Károlyi nemzetség levéltárában.

2) Helytartótanácsi végzés 1774. jún. 6. 2558. sz.

3) 1774. jún. 27. Nagy-Károly. A felmentés okául erőinek s tehetségének gyöngeségét hozza fel.

4) 1774. júl. 7. 3050. sz. A helytartótanács elmondja e leiratban, minő országos jelentősége van a Szamos szabályozásának s mily rendkívüli haszon várható abból, főleg Szatmár megyére nézve. S mégis annyi felsőbb rendeletre sem történt eddig semmi, habár ő felsége is többször megsürgette.

alázatossággal“ kérték őt, mentse meg földeiket, mert ők már nem tudják, mit csináljanak, kifáradtak az eredménytelen küzdelemben. „Sivatag nádok és mélységes lápokká változtak földeink; — írják a grófnak — sok házainknak helyeket csak írásokból látjuk. Lápok, semjékek, mélységben fekvő vizek borítják legelőmezőinket s már másutt keressük élelmünket.“ Elmondják aztán, hogy mind e csapásnak a Szamos sok hirtelen fordulója és kerülete az oka. *Egy napi víziutat szárazon egy óra alatt meg lehet tenni.* Tehát először a fordulókat kell átvágni; mert „valamig szegény helységünket pusztító, szörnyű nagy fordulókból ez az nagyerejű víz egyenes járásra nem vétetik“, addig nem lesz menekvésük. Károlyi Ferencz gróf erre is kiterjesztette gondjait, fel is mérette, merre kell a Szamost vezetni. Most tehát csak végre kell hajtani a munkát. „Mi — írják — teljes bizodalommal vagyunk, hogy a mi elsüllyedt határunk kaszálóvá és szántófölddé változik.“¹⁾

Hasonló bizalommal és reménnyel fordultak hozzá a többi község lesujtott lakói is. Nem csoda hát, ha lelkesedéssel fogott e derék nép javainak megmentéséhez. Álig, hogy megkezdte hivataloskodását, rendkívül élénk munkásságnak adta jelét. Egyszerre egész csomó rendeletet adott ki különféle eszközök, gépek, hajók beszerzésére, szerszámok, óriási kötelek és lánczok készítésére. Földmérőket, vízépítőket keresett és alkalmazott. Nem kimélt sem fáradságot, sem költséget, hihetetlenül kiterjedt levelezést folytatott s a hivatalos jelentések ezreit mind maga intézte el. S hogy a földesuraknak jó példával szolgáljon, szép és új malmát azonnal lerontatta.

Tájékozást akarván magának szerezni a végzendő munkák felől, bejárta a Szamos vidékét s hozzáértő emberekkel tanulmányoztatta a Szamos folyó viszonyait. 1774-ben *Auguste marquis de Vogheva* és társai hajóztak végig a folyón, hogy meggyőződjenek a végzett munkákról. Nagyon keveselték az eddig történeteket. Patóháza, Erdőszáda és Farkasaszó táján — mondják jelentésükben — a politikai hatóság részéről éppen semmi se történt még. Patóházán 3, Lippótól Remetéig 17, Erdőszádán 1, Farkasasznál 3 gátas malom tartja vissza a víz folyását. A halászkok a már többször elpusztított zsallókat és rekeszeket mind újra építették. Azonkívül a meder telve van fával.²⁾

Hallván ezeket a helytartótanács, újabb rendeleteket küldött Károlyihoz és a vármegyéhez. Addig — válaszolja a gróf — míg alkalmas mérnököt nem kapunk s a szabályozás egész terve el nem készül,

1) Károlyi nemzetség levéltárában.

2) U. o.

fölösleges minden erőlködés. Különben is az idei roppant áradások miatt lehetetlen dolgozni. ¹⁾ Erre a helytartótanács meghagyta Szatmár- és Szabolcsmegyének, hogy két-két mérnököt fogadjon s még az ősszel készíttesse el velük a szabályozási terveket. Azt elfeledte a megyének megírni, hogy hol lehet vízépítőkre s mérnökökre szert tenni. Pedig Szatmármegye és Károlyi éppen amiatt panaszkodtak, hogy nem tudnak ilyeneket találni. Szabolcsmegyének volt földmérője, de ez csak egyszerű építőmester volt, aki vízszabályozáshoz nem sokat értett. De mivel felsőbb helyről elrendelték, a megye kiküldte őt a „*mappák confectiójára*“, ámbár „in hydrauliceis nem nagyon vándorlott légyen“! Ily körülmények között Károlyi a katonai építési felügyelőhöz, Pellegrini grófhhoz fordult mérnökökért. Ez azonban a haditanács engedélye nélkül nem adhatott embert. A gróf tehát a helytartótanácsához, ez a kancelláriához, a kancellária meg a haditanácsához írt át annak rendje és módja szerint. ²⁾

A míg a kérelem e hosszú utat megtette, a Szamos mentén folyt a tisztítás munkája. A megye négy járásának szolgabírái kivezették a népet a még befagyott Szamoshoz s a part mentén vágatták a fákat s tisztították a partokat. A levágott fák azonban jobbára a vízbe zuhantak, a honnét „*temérdekségük miatt*“ sem ember, sem igavonó állatok nem tudták kihúzni. Így tehát a víz tovább sodorta és szaporította az „*akadók*“ számát. Hogy emez akadók kárt ne tegyenek a sószalakban, kiálló ágaikat lefűrészelték. Ezzel a munkával vagy 600 ember foglalatoskodott.

1774 őszén megint folyt a „*tisztítás*.“ Hogy miként, arra megfelelőnek a szolgabírói jelentések. Vay szolgabíró például jelenti, hogy a vízből kiálló fákat 60 helyen levágatta s a víz mentében útnak bocsátotta! Ugyanő régi gátakat is talált a mederben. Utasítása szerint ezeket szét kellett volna hanyatnia. A víz azonban hideg volt — írja jelentésében — de meg nem is tudja módját, hogyan lehet a vízben dolgozni! A gátakat tehát jobb időkre hagyta. Ajtay László a másik szolgabíró, már a vízben is dolgoztatott. Diószeghy úr malmának a gátja czövekjeiből — írja jelentésében — annyit vágatott ki, hogy a nyílás megüti a 8¹/₂ ölet. Vécsey úr malmának oldalgátját a csegöldi határban szét hanyattá s a meder közepén két óriási viruló élőfát kivágatott. Barkóczy János gr. malmát már nem merte bántani. Csak az akadó fákat

¹⁾ U. ott. Prothocollum in negotio regulandi fluvii Samusii.

²⁾ Pellegrini levele Károlyihoz 1774. okt. 31. Azt ajánlja Károlyinak, hogy Bernard mérnök-örnagyt kérje, mert ez a legügyesebb vízépítő, de most a Moldovánál van elfoglalva. Ha a dolog sürgős, úgy ő Suchodolszky kapitányt is ajánlhatja, a ki az aradi ingenieurs-corps-nál van.

vágatta ki körülötte. Szamosújlakon, aztán a „sályi örvény“ nevű Szamosfordulatban szintén levágatta a kiálló fákat. A gyügyei, rápolti, dányádi, czégényi, fülpösi, fülpösdaróczi határookban tisztának találta a folyó medrét. A panyolai határban, a folyó medrében terebélyes diófa virult s mivel a sószalakat föntartotta, kivágatta. Cseh László szolgabíró már csak a malmok összeszámlálásával foglalatostkodott. A részére kijelölt területen, Farkas-Aszótól Szent-Mártonig, 36 gátas malmot talált.

Míg e munkák folytak, azalatt megjött a haditanácstól a rég várt leirat. Pellegrini gr. értesítette Károlyit, hogy a legügyesebb vízépítőjüket, *Bernard* őrnagyot ő felsége nem engedi át a Szamos szabályozási terveinek elkészítésére, helyette *Suchodolszky Antal* mérnökkari kapitányt bízta meg a tervek elkészítésével. Ez is ért a vízépítéshez, a földképek készítéséhez és a nivellirozáshoz. S hogy terveiben a politikai hatóságok megnyugodhassanak, annak idején az „ideale planumot és profil“ jóváhagyás végett az ingénieur-direkczióhoz Bécsbe fel fog kelleni küldenie. Födolga az lesz, hogy a Szamosról földképet készítsen, megjelölvén mindenütt a nivót, a folyó szélességét, a víz esését, zátonyokat, szigeteket, csatornákat, ereket, a partok fekvését, malmokat és gátakat. A nivellirozásból ki kell tűnnie, miként sekélyesedik, vagy mélyed a vízfenék, milyen a legkisebb, a közép és a legnagyobb vízállás. Mind-ezeket a dolgokat bő leírással kell kísérnie.¹⁾

Egy embernek mindez elég teendőt adott. A melléje rendelt Kirchbaum Ignácznak, Szabolcsmegeye földmérőjének pedig kevés hasznát vette. Jó erőt nyert Gaszner Teofil Biharmegye mérnökében, de ez meg kevés időt tölthetett Szatmárban. Zanathi Antal és Zimán Ferencz uradalmi mérnökök együtt dolgoztak Suchodolszky kapitánynyal.

Az 1775. év nyarán Suchodolszky elkészült 12 mérföldnyi hosszúságban az „ideale planum“-mal s felterjeszti azt a mérnöki törzskarhoz.²⁾ Ott a terv ellen semmi kifogást sem emeltek, csupán azt kívánták, hogy az egész Szamos szabályozási tervét elkészítse. Ezen „ideale planum“ csak a legfőbb akadályokat sorolja fel, a Szamos mérnöki felvételét s a szabályozás tulajdonképeni munkáit nem foglalja magában. Ezeknek elkészítése hosszabb időt s több fáradságot igényelt.

Az első teendő Suchodolszky szerint, a meder megtisztítása a rengeteg sok fatörzstől s fagyöktől. A parton levő alámosott vagy szilárdan álló fákat le kell vágni, nehogy az áradat ezeket is a

1) Instruction G. Pellegrini Wienn, 23. dec. 1774. és ugyanannak levele 1774. decz. 23. Mindkettő a Károlyi nemzetség levéltárában.

2) Anmasgeblicher Antrag, was bis zur weiteren Untersuchung des Flusses Szamos um die Flossbahrkeit erhalten und sicherstelln zu kommen erforderlich wäre. 1775. máj. 19. Suchodolszky Capitaine et Ingenieur.

mederbe sodorja.¹⁾ A gyökereket és cserjéket azonban nem szabad eltávolítani; mert ezek a partok erősítésére szolgálnak s megakadályozzák a partszakadást. A fák közül is csak azokat szabad kivágni, melyek a vízbedüléssel fenyegetnek. A megyék eddig nyakra-főre pusztították a parti erdőségeket és gyümölcsösöket, nem gondolván meg, hogy ezzel több kárt okoznak mint hasznot. Újabb malomgátak emelését, vagy a régiéek helyreállítását nem szabad megengedni. A Szamos ugyanis annyira össze van szorítva, a víz szabad folyása annyira akadályozva van, hogy már a közép vízállás is veszélylyel fenyegeti a földeket. Egyáltalán az lenne a leggyökeresebb orvoslás, ha az összes malomgátákat eltávolítanák. Első sorban pedig Szatmár város malomgátjait s az ott levő fahidat.²⁾ Azokat a csatornákat és ereket, melyek a Szamosból a vizet magánosok céljaira levezetik, be kell tömetni. A folyó hirtelen s egymáshoz közel lévő fordulatait át kell vágni, hogy a mennyire csak lehetséges, egyenes folyásra bírják a Szamost.

Suchodolszky emez ajánlatait a helytartótanács és Károlyi is magáévá tévén, foganatosításukra azonnal kiadták a rendeletet. Az elrontandó malmok közül ezúttal csak kettőt vettek föl a munkák közé. Az egyik a panyolai malom volt. Ez a Szamosból levezetett csatornán állott. A kerekekből lefolyó víz a sík földekre hatolt s ott egész mocsarakat alkotott. A másik malom, Horváth báróné tulajdona, szintén ilyen mesterséges csatornán épült. Ez a csatorna a Kraszna folyóból indult ki és a Szamosba ömlött. Horváthné állítólag Lónyay László ajánlatára építette. E csatornán a Szamos vize áradatkor a Krasznába ömlött s elöntötte a fél vármegyét. Azonkívül a hajózást is fölötte megnehezítette. Károlyi tehát, mint királyi biztos, meghagyta, hogy mind a kettőt tömjék be. Azonban, bár felsőbb helyről is hasonló parancs jött, évekig kellett várni, míg azt csakugyan foganatosították.

Az 1775. évben a felvételi munkákon kívül alig történt egyéb. Suchodolszky ugyan dolgoztatott a néppel, de csak a könnyebben kihúzható fáktól tisztította meg a medret.³⁾ E lanyha munkáknak az volt az oka, hogy a szükséges gépek még nem készültek el. Károlyi Antal kiadta ugyan a rendeletet, de hát nem teljesítették parancsát. „Egész kedvetlenséggel értem, — írja Szathmármegye alispánjának — hogy tavali esztendőben, noha parancsoltam, mégis az Szamos tisztítása elmaradt, sőt még most sincsenek készen a szükséges kötelek s masinák az fák húzására.“ Újra elrendeli tehát, hogy minden járás számára

1) Szabolcsmegye levágatta a parton levő fákat s mivel mind a vízbe zuhan-
tak, ott hagyta azokat, nem kis kárt okozván ezzel a hajózásnak.

2) Ez utóbbinak átalakítását magára vállalta Szatmár városa.

3) Jelentése Károlyihoz 1775. máj. 17-én. A Károlyi nemzetség levéltárában.

készíttessenek gépet, az Eötvös szolgabírónak adott minta után. Ha pedig ez a gép nem válnék be, akkor a „*beregvármegyei formára*“ kell csináltatni. Minden géphez két, 600 láb hosszú, vastag kötél kell. Mikor a gépeket kipróbálják, minden szolgabíró jelenjen meg „és tanulja az operátiónak módját.“ Sajkákról a kamara fog gondoskodni.

A következő évre elkészültek a gépek. Egyszerű szerkezetük volt s könnyen lehetett kezelni. Egy géppel 30—40 mázsa súlyú fát minden erőfeszítés nélkül kivontattak. Külön gépek voltak a mederben levő fatörzsek kiszakítására, a sziklák felrobbantására és víz alatt levő fák elfűrészelésére.¹⁾

A gépek kipróbálására s egyáltalán a tisztításra az 1776. év nyara igen alkalmas volt. Suchodolszky Vetésnél akarta az első próbát tenni. Embert azonban nem kapott. Az alispán azt izente neki, hogy most nem érnek rá, mert javában aratnak. A próbát tehát csak szeptemberben lehetett megtenni. A legelső fát a géppel Vetésnél húzták ki. 20 ember a meder közepén fekvő, iszappal beborított 30 láb hosszú fatörzset szépen kivontatta. Dara, Csenger és Óvárinál hasonló eredményel működtek a gépek. A további használatnál azonban — mint Becsky alispán írja — a gépek tengelye „elguzsalódott.“ Tehát olyan gépeket rendelt, a milyenek a Tisza tisztításánál szerencsésen beváltak.

A fák kivontatásán kívül ez évben még más teendőket is vittek véghez. Suchodolszky jelentésére a helytartótanács már 1776. okt. 7-én elrendelte, hogy a panyolai malmot, melyet Orczy báró, tiszaszabályozási kir. biztos is veszedelmesnek mondott, Szabolcsmegye pusztítsa el. A szamoszeghi csatorna betömését szintén elrendelte. Ezen határozat ellen azonban a tulajdonosok, Lónyay László és Horváthné, a megyéhez fordultak. A megye bizottságot küldött ki a csatorna megvizsgálására. Károlyi Antal erre újra kikérte Suchodolszky véleményét. A mérnök-kapitány nov. 1-én adta be jelentését fölmérések és rajzok kíséretében. A jelentés szerint a csatornát rosszul építették s jelen alakjában feltétlenül káros. A csatorna ugyanis a Szamos folyásával épp ellenkező irányban épült s így a Szamosot két ágra osztja. Ezzel elősegíti a zátonyodást, télen meg a jégtorlódást. A csatorna a Szamosot a Kraszna-val összeköttetésbe hozza, ami a vízállás különbsége esetén fölötte veszedelmes. Az ő nézete az, hogy a két folyó egyesítése helyett, éppen minden áron azon kellene lenni, hogy elkülönítsék. Ez esetben a hajózás könnyebb lesz s a mocsarak nem növekszenek.²⁾ De nemcsak a csatorna, a Horváth- és Lónyay-féle malmok is ártalmasak.

1) A gépek rajzai, méretei a Károlyi nemzetség levéltárában vannak.

2) U. ott. Horvathisch. Ablauf-Kanal aus der Kraszna in dem Szamos.

A Lónyay malmának gátja fölött a víz két lábbal magasabb, mint alatta. A Károlyi-féle malom gátja meg négy lábnyi különbséget okoz.¹⁾

Károlyi e jelentős vétele után anélkül, hogy bevárta volna a megyei bizottság határozatát, kiadta a parancsot a nevezett csatorna betömésére s egyúttal saját malmának eltávolításáról is intézkedett. A királyi biztos parancsára Vay szolgabíró nov. közepén 250 emberrel megjelent a szamoszeghi csatornánál s betömte azt. Ugyanekkor a panyolai malmot, melyet a nép az okozott károk miatt csak *ördög malmának* hívott, elrontatta.²⁾

A helytartótanács értesülvén az eddig végzett munkákról, 1776. nyarán a további teendőkre nézve újabb rendeletet bocsátott ki. Ezúttal már nemcsak a veszelmes malomgátak elrontását ajánlotta, hanem valamennyinek eltávolítását kívánta. A víz — úgymond — az egyes gátak között megreked, rontja a partot és zátonyokat, szigeteket alkot. Már középnagyságú víznél sem lehet hajózni. A malomgátak nyílásain a víz oly sebesen rohan, hogy a sószákat magával ragadja s felborítja. A Szamos erdélyi részén már őrhajókra épített malmok vannak. A kerekeket könnyen hajtja a víz s a tulajdonosok örülnek, hogy gátjaikat elrontatták. A malmosurak így megszabadultak a gátak folytonos javításától, az erdők pedig a pusztítástól. Azonban tartani lehet tőle, hogy Magyarországon is katonai erővel kell majd a gátakat elrontatni, mint Erdélyben, ahol ilyen módon 60 gátat pusztítottak el. A malmok mellett nagy súlyt kell fektetni a zátonyokra és a hirtelen fordulókra; az elsők eltávolítandók, az utóbbiakat át kell vágni. A partokat erős töltésekkel kell védeni; a hol a töltések gyengébbek s alacsonyabbak, erősíteni s emelni kell, még pedig Suchodolszky tervei alapján.³⁾

E rendelet kiadásán kívül a helytartótanács arról is gondoskodott, hogy hozzáértő férfiak vizsgálják meg az eddigi munkát s adjanak tanácsot a további munkák felől. Ez évben (1776) tehát Suchodolszky kivül végighajózta a Szamost a *haditanács* törzs- és főtisztjeiből álló bizottsága. Ezek helyeselték az eddigi intézkedéseket, de kimondották, hogy a malomgátak elrontásában nem szabad válogatni, hanem *kivétel nélkül valamennyit meg kell semmisíteni. E gátak ugyanis egyszer s mindenkorra elveszik a reményt, hogy a Szamosnak valaha egyenes és szabályos folyása legyen.* Erdélyben is így állt a dolog s katonai kar-

1) Ez Károlyi második malma volt.

2) Ez azon malom, melynek a kerekeit hajtó vize a sík földekre folyt.

3) Ehhez az erősítéshez azonban kő és kavics kellett volna, ilyet pedig hiába keresett Suchodolszky, jólehet számtalan helyen tett próbafurásokat. Az ujonnan készült csatornánál, illetve átvágásoknál tehát fállal védte a partot az elmosás ellen.

hatalommal kellett 60 malomgátat elrontani. Most már hajómalmok vannak s nincs ellenük panasz.¹⁾

A helytartótanács kérelmére *D'Aysasa* gr. tábornok is felülvizsgálta a terveket s végig hajózott a Szamoson. Ő főleg a szatmári malomgátákat és a szatmári vert hidat kifogásolta; mert ezek a legfőbb akadályai a hajózásnak s itt megy tönkre a legtöbb sószállítmány.²⁾

Cosimelli őrnagy is végig hajózáván a Szamoson, 1776 október 4-én jelenti Károlynak, hogy a Szamos végesvégig tele van hatalmas fákkal, ágakkal és gyökerekkel. Ezek a hajózást nemcsak nehezítik, hanem fölötte veszedelmessé teszik. Apáti alatt a rengeteg sok fa miatt már lehetetlen a hajóval való közlekedés. A malomgátákat számos tulajdonos ahelyett, hogy kisebbitené, ismét feltölti. A malmos urak és molnárok nem sokat törődnek a hajózás akadályaival és kiöntésekkel; előttük csak egy czél lebeg: hogy mentül több vizük legyen.³⁾ Szól azután a szatmári hidról és gátakról, továbbá a Tiszáról, melyet szintén végighajózáván, azt ugyanolyan állapotban találta, mint a Szamost.⁴⁾

E jelentések és mérnöki tervek alapján fogtak 1777-ben a Szamos tisztításához. Hogy a föld népét meg ne akadályozzák gazdasági teendőiben, a Szamos tisztítását csak az aratás és cséplés bevégezése után kezdték meg. Ez ideig Suchodolszky és mérnöktársai a szamosszeghi malmokat vizsgálták, Károlyi meg, a két vármegye szolgabírait idézte Nagy-Károlyba s ott július hó 17-én maga adta meg nekik az utasításokat s jelölte ki teendőiket.⁵⁾ A 16 pontból álló utasítás szerint minden szolgabíró a saját járása népével vonul a Szamoshoz s végzi a tisztítást a kijelölt helyen. Minden szolgabíró naplót vezet a végzett munkáról s a munkások számáról. Mindegyik szolgabírónak saját bocsátanak rendelkezésére. A fák kiemelésén kívül el kell távolíttatniok a halászok zsallóit és rekeszeit, valamint a malmok gátjait és zsilipjeit. Senki új gátat, csatornát vagy levezető eret nem ásatthat saját czéljaira. Ahol a töltések bedőltek, vagy azokat emelni kell, Suchodolszky mérnök tervei szerint kell eljárniok.⁶⁾ A szolgabírákon kívül külön utasítást kapott

1) Commissions-Prothocoll, Naszód 1776 decz. 3. A Károlyi nemzetség levéltárában.

2) *D'Aysasa* levelei Károlyi Antal grófhhoz. U. ott.

3) Anstände, welche der Flossfahrt hinderlich und von Herrn Obristwachmeister von Cosimelli auf deren Flüssen in dem Königreich Hungarn angetroffen worden sind. U. ott.

4) A Tisza tisztítása is folyt már külön királyi biztos vezetése alatt.

5) *Puncta in negotio ratigerabilitatis per s. Maj. s. medió Ex. R. Loc. H. approbata et per dominos processuales judlium exactissime observanda.* A malomgátak elrontásáról szóló utasítást valamivel később adták ki.

6) Szabályozási terveket is készített, úgyszintén fölméréseket. 1778-tól fogva ő vezeti a tisztítás munkáját.

Szatmár városa és *Ósermák Antal* postamester, aki e vidék vízjárásainak legjobb ismerője volt s mint igen ügyes vízépítőt s földmérőt egész Szatmár megyében használtak.¹⁾

Szeptember elején kezdték meg Szatmár- és Szabolcs megye szolgabírái a munkát. Szatmár 3336 munkást küldött a Szamoshoz, és pedig Zanathy Mihály 640, Maletinszky 886, Eötvös Imre 744, Geöcz Ferencz szolgabíró pedig 576 emberrel indult munkába. Ezenkívül még 490 köteles napszámos állott a szolgabírák rendelkezésére.²⁾ Maletinszky szolgabíró Szinnyérváralja mellett a Békamocsárnál kezdte meg a munkát, mivel itt a sószalak szemeláttára szakadoztak szét. A meder körte-, alma-, jegenye- és nyárfával volt tele. Volt köztük 15 láb kerületű fa is. Ez utóbbi vontatásánál a gép darabokra tört s egy munkást halálosan megsebesített. A gépmester erre egy ölnyire a víz alá ment s leoldotta a kötelet.³⁾ Geöcz szolgabíró Pálfalvánál kezdte meg a munkát. Innét egészen Nagykolcsig vagyis egy mérföldnyi vonalon 100 fa volt a mederben, köztük olyanok, hogy 24 ökör meg sem bírta mozdítani. Nagykolcstól a váraljai malomig 236 fát találtak a mederben „porondszappal eltemetve.“ A Morotvaporond és Kongóporond nevű helyeknél hihetetlen nagyságú fák feküdték a Szamosban. A gép segítségével nagyrészt kivontatták. Ezek közt volt egy 54 láb hosszú, 1 öl vastagságú tölgy, aztán 8 láb vastag 36 láb hosszú nyárfatörzs. Ombod körül ugyanő 593 kisebb-nagyobb fát vontatott ki. A fák vontatásán kívül Geöcz még 21 malomgátat is széthányatott.⁴⁾

Zanathy szolgabíró Mácsánál kezdte a tisztítást s Ökörítő, Tüzesárok, Fülpös, Kistelek, Erdőszáda, Monostor, Borgó, Balotafalu és Sebespatak felé folytatta. Munka közben mind a 18 gépje összetörött. „De hát — írja ő maga — képtelen fák, az kiket kell kivonni.“ Ugyanő Károlyi gr. geberjényi malmának gátját úgy széthányatta, hogy helyét sem lehetett fölismerni.⁵⁾ Eötvös szolgabíró Vetés mellett „Kötömoldal“-nál kezdé meg a fák kivontatását s a malomgátak elhányását, s folytatta Sónyikert, Dara, Tóthfalu, Angyalos, Kis-gaz-forduló és Tatárfalu felé. Oly nagy fákkal volt dolga, hogy többet képtelen volt kivontatni.

¹⁾ Eddig — mondja Károlyi — a töltések készítésében, a zátonyok eltávolításában, figyelmen kívül hagyván szigorú utasításait, oly ügyetlenül jártak el, hogy semmi eredménye sem volt munkájuknak. Ezért most a felelősséget a szolgabírákra hárítja. Károlyi nemzetség levéltárában.

²⁾ Extract deren von Herrn Stuhlrichtern in dem Szamos-Fluss verrichteten Arbeiten. U. ott.

³⁾ Diariumja a Károlyi nemzetség levéltárában.

⁴⁾ Levelei és jelentései Károlyi Antal grófhhoz. U. ott.

⁵⁾ U. ott.

„Az mely köteleket Károlyban csináltak, — írja — azok immár porrá mentek, de ugyancsak azok a kötelek, melyeket én a Tiszának tisztítására csináltattam, úgyszólván megállottak, hogy az napszámos emberek semmiképpen mindeddig el nem szakaszthatták.“ A munkások a gátak elhanyagolásánál a vízben dolgoztak.¹⁾

A szolgabírák mind e munkáinak eredményét a következő számok mutatják. Kivonattak 420 óriási fát, 234 kisebbet, 394 olyat, mely a partról a folyóba dőlt, 53 gyökeret, 56 darabot a víz alatt elfürészelve, részben vontattak ki. Malomgátat 42-t pusztítottak el. Szabolcs vármegye részéről ugyanez idő alatt 1572 ember dolgozott; kiemelték 562 fát, 38 darabot nem bírtak kivonatni.²⁾

Szatmár városának saját embereivel kellett volna dolgoztatnia. Azonban ehhez nem nagy hajlandóságot mutatott. „A város, aki nem tudja, nem érzi a point d'honneur, — írja Geöcz szolgabíró — éppen nem bánja, hogy a mi népünket rongáljuk!“³⁾ Károlyi kétszer is felszólította a várost a gátak elrontására és a Szamos tisztítására, azonban eredmény nélkül. Végre is kiadta a rendeletet, hogy a vármegye katonáival hajtsák a népet a munkára. „Látom — írja Szuhányi alispánnak — hogy végre is egynéhányat vasra kell veretnem felséges Asszonyunk által reám ruházott hivatalombul!“⁴⁾

Erre már Szatmár is jónak látta a munka megkezdését. Körülbelül 600 fát vontattak ki a mederből. A *pálfalvi* malom 54 öles gátját 77 emberrel és két géppel, az alsó malomét 60 emberrel és három géppel hányatta szét. Hogy a munkával el ne késsék, éjjel is dolgoztatott.

Az 1777. évi munka, mely csupán Szatmármegyének 4637

1) Jelentései u. ott.

2) Szabolcsmegye munkájáról nincs kimerítő jelentés, mert csak Vay szolgabíró küldött be ilyet. Vay 816 emberrel dolgozott. Vajjon e szám befoglaltatik-e az 1572-ben vagy sem, nem tudjuk, de valószínűnek látszik a szabolcsi alispánok jelentéseiből, hogy ez a megye is 3—4 ezer embert küldött a tisztításhoz.

3) Levele Károlyi Antalhoz 1777. okt. 21: „Vettem a parancsot a szathmári gátak elrontására. A víz folyton árad, az eső szakad; nem lehet már dolgozni“ stb. U. ott.

4) U. ott. „Meg vallják kegyelmetek — írja a városnak Károlyi — hogy elkéstek a munkába, de az megvallás nem menti meg az felséges Asszonyunk szállyasait (sószállait) az történhető nagy veszedelmektől s károktól. Azért is, ha majd tavasszal akármely akadályt fog szenvedni a navigatio és ratigeratio, azok a nemes város magistratusának fognak tulajdonittatni és az fog főképpen szármot adni. Én azért újra provokálom magamat az utóbbi parancsolatomra, szoroson ex officio intímalom kegyelmeteknek, akárhogy, akármint, minden mentségeket félretevéen, minden határookban levő gátjait úgy elrontassák, hogy legkisebb czövek, vagy fa az gátokba ne találtassék, az ki az navigationak vagy ratigerationak legkisebb akadályt tehessen stb.“

frt-jába került, ezzel befejeződött. Október végén az őszi áradások miatt már nem dolgozhattak. A szolgabírák és a nép az egész idő alatt becsületesen kitarítottak, s ugyancsak rászolgáltak arra a csekély díjra, a mit kaptak.¹⁾ Miután a munka vezetői kihirdették „mind nemesi szabadsággal élőknek, mind parasztoknak, hogy senki a Szamosot meggátolni, vagy gátra új malmot építeni, vagy kanálist belőle kiásni ne merészellen“, — mindnyájan hazatértek.

Az őszi és tavaszi áradások után azonban kitünt, hogy a Szamoson a tisztítás igen keveset változtatott. Most is meghordta a medrét fátörzsekkel, gazzal és iszappal, most is elszakította a partokat és töltéseket, csak úgy elárasztotta a sík földeket, mint azelőtt. „Bár a munka nagy és sulyos volt a népre — írja *Hadik* gróf — az eredmény mégis semmi! A helytartótanács azonban azért folytatni kívánja.“²⁾ Csakhogy *Hadik*nak nem volt egészen igaza; mert a végzett tisztítás után a *hajózás* határozottan könnyebbé és biztosabbá lön. Az is nagy nyereség volt, hogy a malomgátak nagy része eltűnt; mert a víz folyása ezzel szabadabb lett s az áradat hamarabb leszaladt a földekről. A régi zsilipes malmok helyébe „*tombáczos*“, vagyis *örhajókon nyugvó malmokat* építettek. Maga *Károlyi* is ilyen tombáczokon nyugvó malmot építtetett s bár az építő sok hibát ejtett rajta, *egy óra* alatt „*két véka gabonát leörölt* jó és alkalmas lisztre.“³⁾

A Szamos tisztítását a következő 1778. évben újult erővel folytatták. A munkások száma s a végzett munka kisebb volt, mint az előbbi esztendőben. A nép most is zúgolódás nélkül dolgozott, de a földesurak és a károsult malomtulajdonosok már élesen kikeltek a tisztítás ellen. *Becky Antal*, *Nagy-Peleske* ura, *Maróthy Ferencz*, *Lónyay László* stb. s mások kijelentették, hogy a munkásokért jövő katonákat bottal fogják fogadni.

Az ezen évi munkavezetők között találjuk a már említett *Csermák Antal* póstamestert. Jelentéseiből ítélve nagyon otthon érezte magát a Szamos hátán. Mindössze csak 260 embere volt s mégis csupán 12 nap alatt 1677 malomczöveket vontatott ki. Az idő is kedvezett a munkának, mert a Szamos 40 év óta nem volt oly kicsiny, mint ez év őszén. Október 4-én jelenti *Károlyinak*, hogy 47 tőkét, 43 gyökeres, ágas fát és 73 czöveket vontatott ki; 5 roppant nagy fával nem boldogult; a kötelek elszakadtak a gépek eltörték s több munkás sulyosan megsebesült.⁴⁾ A munka azért nem szünetelt, s *Csermák* a *pálfalvi*

1) A szolgabírák naponkint két forintot, a munkások 15 krt kaptak.

2) *Hadik* gróf levele *Károlyi* Antalhoz. *Károlyi* nemzetség levéltárában.

3) *Vitkay* jelentése. U. ott.

4) *Csermák* Antal: *Diarium Samusianae repurgationis* a 10. Augusti 1778. U. ott

határtól végigvizsgálta a Szamost. A szathmári híd alatt, a széles *nyílás*, vagy mint ott nevezék *vardta* közt, a melyen a sószalak ereszkednek le, nagy nyárfát talált, Csere porondjánál szintén; innét 8 öles nyárfát huzatott ki. Pusztá-Kertháton hatalmas 15 ágú nyárfa feküdt a Szamoson keresztben. Vontatása közben eltörött a masina bálványa. Valamivel alább nagy tölgyfa feküdt a mederben; ezt sikerült 38 emberrel és a géppel felvontatni, miután „hánsokkal felnyilaztatott.“ Némethi részen a Szamos száma nélkül való fákkal volt tele. Pedig előző évben itt is tisztogattak. Csermák ezt látva, azt ajánlotta Károlynak, hogy az egész Szamos mentén, mely vagy szilvás vagy erdős, kiki a maga földjét tartsa rendbe, különben a partok meg nem tisztulnak.

A tisztításon s gátrontáson kívül ez év teendője lett volna a Szamos legnagyobb hajlásának *átvágása*. Suchodolszky még az 1777. év telén elkészíté a *Gorzásnak* nevezett gyrus átvágási tervét. Szerinte ez a hatalmas kanyarulat az oka Szamosszegh vidéke romlásának. Maguk a lakók is e nézetten voltak. S mivel évről-évre rosszabbak lettek a viszonyok, kérve-kérték Károlyit, vágatná át a helységüket pusztító eme „szörnyű nagy fordulót.“¹⁾

Suchodolszky terve szerint az átvágás 348 öl hosszú lett volna, s 3480 négyszölnyi földet kellett volna kiásni. Mivel hat *munkás* átlag 2 négyszögölet képes *egy nap* alatt kihordani, 10,440 napszámra lett volna szükség. Azonkívül 97,200 köteg rözse és 291,600 czövek kivántatott. A mostani hajlások elzárása 2000 napszámot tesz ki. Az egész csatornának költsége eszerint 5069 frt 36 kr.²⁾ Károlyi e tervet nem hajtatta végre. Egyrészt nem bízott sikerében, másrészt meg Szatmár és Szabolcs minden erejét ez időben az ecsedi láp eresztése vette igénybe. A Gorzás átvágását tehát, melyet még a helytartótanács sem hagyott jóvá, elodázta.³⁾

Ehelyett a Krasznának új medret ásatott s a Szamoson a malom-

¹⁾ A szamosszeghiek és a szatmáriak folyamodása Károlyi Antalhoz. U. ott.

²⁾ Beköstigungs-Überschlag über den neu zu errichtenden, angetragenen Canal in der Enge des Gorzás. Dec. 26. 1777. Mellékelve a csatorna szinezett mérnöki térképével s tervével. U. ott.

³⁾ Jelentés a helytartótanácsához 1778. jan. 12. Itt mondja a többi közt: „Veniam dabit Serenitas vestra regia et excelsum Consilium L. R. si de toto hoc negotio opinionem meam, cum hydraula non sim, depromere haud ausim, quamquam enim de industria et habilitate domini capitanei dubitare nolim, tamen cum saepius audiverim, si vel minimus error in libellatione contingat, facile fluvius ad huc magis perturbari potest, indeque majora incommoda subsequi ita et nec hoc vacare periculo dici potest, si fluvius ipse sponte sua perrumpat et novam sibi viam faciat.“ Nem akarja tehát Szatmárt újabb terhekkel sújtani, ha a terv esetleg nem sikerülne.

gátak elhányását folytatta. Erdélytől a Szamosnak a Tiszába ömléséig még 40-nél több ilyen malom állott. Soknak ezek közül már nem volt gátja, de olyanok is voltak, melyek 60—70 öl hosszú gátjaikkal egészen elzárták a folyót. Tulajdonosaik többnyire hatalmas földesurak voltak, s így nem csoda, ha egyiknek-másiknak széthányása valóságos esemény-számba ment. Nagy örömet okozott ez évben Kornis gróf 75 öles gátjának elrontása s néhány régibb s elhagyott gátnak széthányása.

A malomgátak és zsilipek elrontása és elhányása ugyanis nem ment oly könnyen, mint gondolták. A malmos urak közül többen jelentékeny szerepet vittek a megyegyűléseken s ott a határozatok hozását s a felsőbb helyről jött rendeletek végrehajtását barátság; rokonság s különféle összeköttetésék révén a maguk javára befolyásolták. A helytartótanács, Károlyi sőt Mária Terézia is sűrűn menesztik a szigorú rendeleteket Szabolcshoz. A megye tanácskozik, felterjesztéseket irat, bizottságokat küld ki, szóval mindent tesz, csak a rendeleteket nem hajtja végre. Mult századi közigazgatásunknak s egyuttal a szabályozás körül követett eljárásnak s temérdek huza-vonának hű képét látjuk a malomgátak elrontásának történetében.

A Lónyay László és Csebi Pogány Borbála (Horváth báróné) malmairól már 1762-ben kimondták, hogy az egész vidékre veszedelmet hoznak a víz föntartásával.¹⁾ De azért nem rontották le, hanem újabb bizottságokat küldtek ki megvizsgálására. Szabolcsmegye kiküldöttei a malmokat, melyek közül egyik a Falufokja nevű vizen, a másik egy, e czélra épült levezető csatornán állt, „nem nagyon károsok“-nak ítélte.²⁾ Szatmármegye ellenben fölötte veszedelmesnek találta, mert Lónyay gátja föltartja az iszapot, sárt és nádat, annyira, hogy a gát előtt 40 ölnyire sárból és gazból áthatlan tömeg képződött. Ahelyett azonban, hogy a tulajdonosok eltávolították volna a gátakat, még ők keltek ki a szabályozás ellen, mely elvonja tőlük a vizet s „rabul tartják öt köves malmuk kerekeit.“ Ők nem segíthetnek másképp magukon — írják folyamodványukban — mint ha átvágják a Kraszna töltését s a vizet szabad folyásra engedik.³⁾ Mária Terézia óhajtván az ügyet megismerni, 1776. aug. 23-án kérdést intézett a megyékhez, vajjon csakugyan ártal-

1) Országos levéltár. Lad. D. fasc. 8, Nr. 47.

2) U. ott 1762. febr. 12. Szamosszegh.

3) A folyamodók azt írják, hogy 1772-ben újra épített malmoknak 1774-től 1776. április haváig semmi hasznát nem vették. Folyton üres szókkal biztatták őket. Hogy vizet kapjanak, kénytelenek lesznek a Kraszna gátját átvágni. Ők tehát vagy a Kraszna régi medrének megnyitását kérik vagy az újnak, mint egészen fölöslegesnek betömését követelik.

masak-e a malmok? ¹⁾ Hogy a kellő választ megadhassák, ismét bizottságokat küldtek ki. Mindkettőnek jelentése, Suchodolszky és Gaszner mérnökök iratával együtt a helytartótanácshoz került. A helytartótanács gazdasági bizottsága kimondta, hogy a Lónyay-féle malom veszedelmes a környékre és hátráltatja a szabályozási munkákat. A Horváth-féle kevésbé veszedelmes, de a vízfolyást ez is akadályozza. Lónyay malmát tehát, mely ellen Szathmármegeye is hevesen és keserűen panaszkodik, el kell rontani. A Horváth-féle addig, míg a szabályozási munkák megengedik, megmaradhat. Károlyi grófnak ugyanitt levő nagy malmát illetőleg nincs külön intézkedésre szükség, mivel ő a sajátját önként le fogja bontatni. ²⁾

Károlyi vevén a helytartótanács rendeletét, felszólította Lónyayt malomgátjának és zsilipjének elrontására. Lónyay azonban hallani sem akart a dolog felől. Erre Szabolcsmegeye alispánját ~~hoz~~ irt, de ide is eredmény nélkül. Jármly szolgabíró sem teljesítette parancsát. Látván a királyi biztos, hogy a megyével nem boldogul, saját embereivel rontatta le a malomgátat. Lónyay azonban újra felépítette s megerősítette. A lerontás ügyét tehát előlről kellett kezdeni. A királynő a helytartótanács útján értesülvén Lónyay eljárásáról, 1779. máj. 14-én szigorúan meghagyta Szabolcsmegeyének, hogy a malomgátat azonnal rontassa el, s Lónyayt *botránnyos tette miatt* fiscalis actióval sujtsa. ³⁾ A megye vevén a királyi rendeletet, elhatározta, hogy Lónyayt fiscalis actióval fogja sujtani s bizottságot küld ki a malom megvizsgálására. E bizottság 1779. szept. 1-én terjesztette fel véleményét a helytartótanácshoz. E vélemény a megyei tanács tiltakozása daczára kimondja, hogy a Lónyay malma nem ártalmas s nem akadályozza a szabályozási munkákat. A megye ugyanekkor hosszú fölterjesztésben okadatulja eddigi eljárását. Élesen kikel Károlyi ellen, aki sohasem fordul a megyéhez magához, hanem csak a megyei alkalmazottaknak küldi parancsait. A nemesség sarkalatos jogainak megsértését látja a malom elrontásában. Károlyi a törvényes út mellőzésével eszközölte ki az elrontásra vonatkozó rendeletet, még pedig a megye megkérdezése s meghallgatása nélkül. ⁴⁾

Szabolcs emez éles hangú fölterjesztése egyetlen elismerő hangot

1) Országos levéltár. U. ott. 1776. aug. 23. és 1777. ápril 18.

2) U. ott. Votum commissionis oeconomicae. 28. nov. 1778. Az eltörlést az 1723. 102. és 122., továbbá az 1751. 14. törvénycikkkel és Szatmármegeye 1778. aug. 3-i fölterjesztésével okadatulja.

3) 1779. máj. 14. „propter scandalosum illud factum actione fiscis magistratualis conveniat.“

4) Károlyi nemzetség levéltárában, több ívre terjedő fölírat.

sem talál Károlyi fúradásainak, költekezéseinek s a közjóra irányzott munkásságának méltatására. Ez annál inkább csodálandó, mivel a megye főispánja Barkóczy János gróf vérrokona volt Károlyinak. De hát mentségül meg lehet említeni, hogy több megyei úrral együtt ő is malomtulajdonos volt a Szamoson s nem igen örült két malmának elrontásán. A főispán félvén, hogy a Károlyi az ő fölterjesztésük daczára is végrehajtja a királyi rendeletet és elrontatja Lónyay gátját, levélben kérte „*drága jó uraöcsését*“, kimélné meg Lónyay malmát. „Jöllebet ugyan — írja — Excellentiád felséges asszonyunk kegyelmes parancsolatjának mindenben teljesítésére szoros szándékát tapasztalván, mindazonáltal édes hazájához vonzó igaz indulatja, nemkülömben a jó szomszédság oly reménységet nyújt, hogy a törvény sérelme nélkül azon kérdésben levő malom fenmaradhatna!“¹⁾

A megyei urak meg Lónyayt kérték, hogy rontsa el malmát s építsen inkább másutt. Eötvös báró fiát küldé hozzá ugyanilyen kérelemmel. De sem erre, sem amarra nem hajlott; remélte, hogy a megye megvédi őt jogaiban. Azért mondá oly büszkén Eötvösnek: „*hamarább az Károlyi munkája haszon nélkül való, hogyses az ő malma ártalmas volna!*“²⁾

Eközben Károlyi elhatározta, hogy saját embereivel újra lerontatja a malomgátat. Mlinaricz jószágfelügyelőjének meghagyta, hogy 250 emberrel s a Wallis tábornok által átengedett katonákkal menjen Lónyay gátjához s a zsilippel együtt az ő költségén fenéig hanyassa szét. A katonákat ne használja munkára, mert ezeket csak a verekedés és vérontás megakadályozására küldi. Már gyűltek a katonák Károlyba, Mlinaricz is összeszedte embereit, mikor 1779. szept. 28-án újabb királyi rendelet jött a megyéhez.³⁾ Ez már nemcsak a gát azonnali elrontását parancsolta, hanem a vármegyét is keményen megfenyegette eddigi magatartása miatt. Lónyay neszét vevén a dolognak s a katonák közeledésének, elrontatta gátját és zsilipjét. A malomházat meg eladta Eötvös bárónak. Közel harmincz évig tartott tehát, míg keresztül lehetett vinni egy veszélyes és fölötte káros malomgát elrontását. S még ezzel sem ért véget a dolog; mert két év mulva 1781-ben a régi malmától csekély távolságra újabb gátas malmot épített.

Az 1779. évben, a Lónyay-féle malomgát eltávolítása mellett, a Szamos tisztításán is serényen dolgoztak. Kiemelték a fákat, javították a töltéseket s eltávolították a homokzátonyokat. Csermák Antal posta-

1) U. ott.

2) U. ott. Eötvös báró generális levele Károlyi Antalhoz.

3) Országos levéltár Lad. D. fasc. 8. N. 47. A rendelet kelte 1779. szept. 17. Bécs.

mester egymaga 1004 emberrel fáradozott május elejétől november 13-ig. Ezidő alatt 125 három öles és 86 három ölnél nagyobb fát vontatott ki a gépekkel.¹⁾ Az 1780. évben, bár nagy árvizek pusztítottak, a Szamos medre már nem telt meg többé fatörzsekkel. A töltésekben okozott kárt pedig hamarosan helyrehozták.

Ez év nyarán Károlyi, mint királyi biztos, számos előkelőség kíséretében végighajózott a Szamoson, hogy megsejmelje 10 év munkájának eredményét. Erdély határától indultak meg, s végighajóztak a folyón egészen a Tiszáig. Sehol semmiféle akadályra nem találtak, könnyen és biztosan vitte a víz a hajót. Később egy sószállal is megtették az utat, hasonló eredménnyel. Ez utazásról külön jelentést írt a helytartótanácsnak, s abban rendkívüli elismeréssel szól Szatmármegye buzgóságáról, kitartásáról és áldozatkészségéről. Neki köszönheti a kincstár — úgymond — e fontos szabályozást, melynek révén most már fennakadás nélkül közlekedhetnek a sószálak. Ugyancsak ez a megye dolgozik még most is a Szamos tisztításán s partjainak védelmén.²⁾ Szabolcsmegyét egy szóval sem említi meg a gróf, jöllehet e megye Barkóczy főispán szerint 1781-ig a Szamos tisztítására és az ecsedi láp eresztésére 30,000 embert adott.

A nagy munka szerencsés befejezésével Mária Terézia a kancellár útján fejezte ki köszönetét Károlynak kitünő szolgálataiért s a közjó előmozdításáért.³⁾

A Szamos hajózhatóvá tévése és tisztítása azonban korántsem mentette meg a megyét az árvizektől. Sőt, könnyebb levén a víz folyása, a hegyekből lejöví áradat hamarább a síkságra ért. Szerencse, hogy hamarább le is folyt. A hajózhatás biztonságát is csak a folytonos tisztítással lehetett föntartani. S amint Károlyi és a megyék fölhagytak azzal, ismét minden a régi módon ment. A halászok megint zsallókkal és rekeszekkel rakták meg a medret, a malmosgazdák ismét gátak és zsilipek építéséhez fogtak.⁴⁾

A Gorzás elhanyagolása, illetve át nem vágása is megboszulta

¹⁾ Károlyi nemzetség levéltára: „Szamos tisztítás Diariumának Extractusa, a melyben munkásoknak száma, nemkülönbén a Szamosból kivonott fáknak, tőkéknek és homoknak száma láttatik a 3. máj. 1779. kezdéu usque 13. nov. 1779.“

²⁾ U. ott. Szathmár megye részéről különös dicséret érdemel Károlyi jobb keze s rendeleteinek pontos végrehajtója: *Szuhányi László* alispán.

³⁾ Szathmár vármegye küldöttséget menesztett Károlyihoz, s meleg szavakkal mondott köszönetet a gróf odaadó buzgóságáért és áldozatkészségeért. Károlyi a megyegyűlés hívására megjelent, s ott újra köszönetet mondtak.

⁴⁾ Két évtized múlva az érdekeltek hanyagsága miatt a Szamos ismét teljesen eliszaposodott. Fák s mintegy 123 gátasmalom akadályozta a hajózást s a víz szabad folyását.

magát. A Szamos e kanyarulata évről-évre veszedelmesebb lön s Szatmár városát is fenyegetni kezdé. Károlyi tehát elhatározá, hogy ezt is keresztülvágatja. Suchodolszkynek a helytartótanács részéről jóváhagyott terve alapján meg is akarta kezdetni a munkát. Mikor azonban a város lakói megtudták, hogy nem az ő határukban, hanem a Gorzásnál kezdik az átvágást, abbahagyták a munkát s kétségbeesve könyörögtek Károlyi és a helytartótanács előtt, hogy ne a Gorzásnál, hanem az ő határukban fekvő Dinnyéskertnél kezdjék meg az átvágást, különben végveszedelem fenyegeti városukat.¹⁾ Mivel Suchodolszky akkor már nem állott Károlyi rendelkezésére, Mezey Czirill szatmármegyei mérnököt, akit ő tanítottatott a bécsi katonai mérnöki akadémián, bízta meg az átvágási tervek felülvizsgálásával.

Mezey helytelennek, sőt veszedelmesnek mondá Szatmár város kívánságát. Az egyedül célravezető út szerinte az, ha először a Gorzást, aztán a Kistajti kanyarulatot, majd a borszegit és latorszegit s csak legutoljára a Szatmár által kívánt Dinnyéskertet vágják át.²⁾

E jelentésre Károlyi tudára adta a városnak, hogy kérelmét nem teljesítheti: A helytartótanács meg már előbb értesítette, hogy mindenben Károlyi rendelkezéseihez tartsa magát. Szatmár városa azonban egyik parancsnak sem engedelmeskedett, hanem megkezdte a munkát ott, a hol neki tetszett. Végre is a megyei kirendeltség kényszerítette őket, hogy az átvágást az elfogadott terv szerint hajtsák végre.

Végre is hajtották, volt is eredménye, de csak rövid időre. Károlyi idejében 700 mázsa sőt vivő talpak úsztak a Szamoson, ma pedig — sok helyen csónakkal sem lehet rajta közlekedni.

1) A Károlyi nemzetség levéltárában van a város folyamodványa. „Kérve-kérjük Excellentiádat — írják — hogy a Szamoson teendő minden művelet előtt e veszedelmes kanyarulatot szüntesse meg.“

2) U. ott. A szathmári határban lévő gyrusoknak által vágatások eránt való alázatos relatio és opinio. Suchodolszky tervén csak két kanyarulat átvágása volt kidolgozva: a Gorzás és a Nagytajti. A többit Mezey dolgozta ki. Az átvágások hossza: Gorzás 262, Nagytajti 130, Borszeg és Lator 664 és Dinnyéskert 450 öl. Ez átvágásokra pontos mérések alapján Csermák Antal külön tervet készített. Ő a föld minőségét is megvizsgálván, azt ajánlotta, hogy az úgynevezett Kőkerten át történjék az átvágás; mert a föld itt könnyű homok, s az átvágás 200 öllel rövidebb volna.